

često dolazile kao odgovor i reakcija društva na započete reforme, sukob između revolucionarnog i reformističkog pristupa bio je u korenu ideološke debate na levisi pred Prvi svetski rat. Eduard Bernštajn je u okviru međunarodnog radničkog pokreta prvi doveo u pitanje ideju o nužnosti izvođenja revolucije, suprotstavljajući joj reformistički program 1899. u delu *Pretpostavke socijalizma i zadaci socijal-demokratije*. Zbog tvrdnje da je moguće doći do socijalizma reformom kapitalističkog društva, da bi proletarijat trebalo da deluje u sistemskim okvirima kao i da su korenite promene moguće parlamentarnim putem i saradnjom sa građanskim strankama, „reformizam“ poprima pežorativno značenje i postaje svojevrсна jeres u komunističkom pokretu. U istoriji su najdalekosežnije bile agrarne, ali i reforme izbornog i socijalnog zakonodavstva kojima su na najšire slojeve stanovništva proširena prava vlasništva nad zemljom, odnosno biračka i socijalna prava. Među reforme koje su menjale istoriju u 19. veku spadaju socijalne reforme i radničko zakonodavstvo koje je pod pritiskom siromašnih slojeva u Nemačkoj sprovodio kancelar Oto fon Bizmark. Reformom se na tom tragu u manjoj ili većoj meri dovode u pitanje osnove postojećeg poretka, ali se zagovara njegov kvalitativni i evolutivni preobražaj koji dolazi iz samih struktura, zbog čega je u metodu, ne nužno i u ciljevima, ona suprotstavljena revoluciji. Padom real-socijalističkih režima i ideološkom dominacijom desnice, pojam „reforma“ dobija novo značenje: sprovođenje liberalnih politika i ukidanje socijalnih tekovina radničkog pokreta 20. veka. Pošto su reforme, za razliku od revolucionarnih raskida, učestalije i lakše izvodive, uz participaciju manjeg broja ljudi, one se često razumeju i kao neophodan element unapređenja emancipatorskih politika koje imaju transformacioni potencijal ka progresivnim društvenim promenama

(v. **društvene promene**). Utoliko su reforme konstantni i podrazumevajući deo angažovane misli i delovanja u cilju ostvarivanja boljeg društva.

| 69 |

Za dalje čitanje:

- Dreyfus, François-Georges (1984), *Réformisme et révisionnisme dans les socialismes allemand, autrichien et français*. Paris: Maison des sciences de l'homme.
- Luxemburg, Rosa (2001), *Réforme sociale ou révolution?* Paris: Broché.
- Touraine, Alain (1969), *La Société post-industrielle*. Paris: Editions Denoël.
- Ili, Džef (2007), *Kovanje demokratije. Istorija leveice u Evropi*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Bernstein, Eduard (1993), *Preconditions of Socialism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Djurant, Vil (2004), *Reformacija: Istorija evropske civilizacije od Viklifa do Kalvina*. Beograd: Narodna knjiga.
- Mendras, Henri (1986), *Seljačka društva. Elementi za jednu teoriju seljaštva*. Zagreb: Globus.
- Delimo, Žan (1993), *Katolicizam između Lutera i Voltera*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Mark Lošonc

Ivica Mladenović

Revolucija

(*revolutio*, *Umwältzung*, *революция*) je nagla, radikalna, potpuna i često nasilna promena u društvu koja rezultira novim akterima, ali i novim društvenim, ekonomskim, kulturnim i političkim odnosima. U širem smislu, reč „revolucija“ može se upotrebiti i kao označitelj fundamentalnih promena u različitim društvenim podsistemima („industrijska revolucija“, „naučna revolucija“ itd.). Izraz „revolucija“ je primarno imao astronomsko značenje i ticao se pravilnog kretanja nebeskih tela, tako da se tek 1789. godine njegovo

značenje menja. Naime, prema nekim izvorima, kada je Luj XVI izjavio da je pad Bastije puki revolt, podanici su ga ispravili rečima: „Ne, gospodine, to je revolucija“ (*Non, Sire, c'est une révolution*). Međutim, drugi – etimološki – izvori nam sugerišu da se „revolucija“ već i ranije, od 16. veka, odnosila na nestabilnost, odbacivanje postojećeg političkog poretka ili radikalne promene, naročito u kontekstu engleske revolucije (*Glorious Revolution*).

Iako revolucija u svakodnevnom političkom govoru može pojednostavljeno označavati svaku turbulentniju promenu političkih režima, u izvesnim teorijskim tradicijama, poput marksizma ili anarhizma, ona je ime za promene koje dovode do etabliranja kvalitativno drugačije društvene strukture (v. **društvena promena**). Takvo prošireno značenje omogućuje podvlačenje jasne razlike u odnosu na druge termine (državni udar, pobuna itd.). S druge strane, u javnom prostoru od tridesetih godina do danas koristi se izraz „konzervativna revolucija“, koji, za razliku od svog sinonima („reakcija“) iz prethodnog perioda, ima uglavnom pozitivno značenje i referiše na povratak ranije postojećim društvenim okvirima koji se smatraju poželjnijim nego postojeći ili preteći (v. **reforma, reakcija**).

Najzad, postoje intencije da se značenje revolucije modifikuje uvođenjem novih koncepata, najčešće dodavanjem opisnog prideva koji svedoči o njenom novom karakteru. Tako na primer Antonio Gramši govori o „pasivnoj revoluciji“ koja podrazumeva strpljiv rad na „molekularnim“ promenama; a njen događajni karakter se npr. dekonstruiše i kada se govori o „kontinuiranoj“ ili „permanentnoj“ revoluciji. „Plišane revolucije“ takođe razlabavljaju ono razumevanje revolucije kao kardinalnog nasilnog društvenog prevrata. U svakom slučaju, budući da se tiče suštinskih promena normi i pravila, revolucionarno (na primer egzemplarno) mišljenje i delanje (v. **moć delovanja**) je u

svojoj suštini angažujuće, pa predstavlja nezaobilazni deo studija angažovanosti.

Za dalje čitanje:

- Blackburn, Robin (1978), *Revolution and Class Struggle*. London: Humanities Press.
- Goldstone, Jack (2001), „Towards a fourth generation of revolutionary theory“, *Annual Review of Political Science* 4: 139–87.
- Goodwin, Jeff (2001), *No Other Way Out: States and Revolutionary Movements, 1945–1991*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, Eric (2001), *Revolutionaries*. New York: The New Press.
- Kaustky, Karl (1907), *Die Soziale Revolution*. Berlin: Vorwärts.
- Woddis, Jack (1972), *New Theories of Revolution*. London: Lawrence and Wishart.

Olga Nikolić

Sloboda

(*freedom, liberty, Freiheit, liberté*) je jedan od najtemeljnijih i najsloženijih političkih i filozofskih pojmova. Sloboda ima ličnu i društvenu dimenziju, a obe podležu klasičnoj podeli na pozitivnu i negativnu slobodu. Tu podelu nastoji da prevaziđe republikanski pojam slobode kao odsustva dominacije.

Positivno shvatanje naglašava da smo slobodni ukoliko smo autonomni, odnosno ukoliko naše delanje nije determinisano spoljašnjim ili unutrašnjim prinudama. (v. **moć delovanja**) Mnogi branioci ovog shvatanja (npr. Spinoza, Kant, Hegel) vide racionalnost kao nužan uslov slobode.

Moderne teorije društvenog ugovora i prirodnog prava brane ideju da subjekt autonomije u slobodnom društvu moraju biti svi građani. Osnovna poenta sažima se u ideji da je čovek rođen slobodan i da se ljudi slobodno udružuju, odričući se

| 69 |

| 74, 63 |

| 51 |

| 51 |